
Evropské univerzitní společenství: Osm století svobodné kultivace intelektu a služby společnosti

"Evropské univerzitní společenství: Osm století svobodné kultivace intelektu a služby společnosti".

Prof. Václav Hampl, rektor Univerzity Karlovy, přednesl při příležitosti zahájení oslav 600. výročí Univerzity Lipsko projev „Evropské univerzitní společenství: Osm století svobodné kultivace intelektu a služby společnosti“. Čtete jeho plné znění:

Vaše magnificence, vážený pane rektore, vážený pane ministerský předsedo, setkáváme se na půdě staroslavné lipské university v roce celoněmecky významného kulturního jubilea: uplynulo 600 let od jejího založení. Jinými slovy: je to již 600 let soustavné akademické výuky, šest století vědecké excelence, šest století závažných impulsů saské i širše středoevropské společnosti a také šest století středoevropských debat o tom, co je vlastně účelem university a co je cílem akademického vzdělání. To nejsou historické, ale mimořádně aktuální otázky: jak to vlastně, že na ně za tak dlouhou dobu ještě neznáme jasnou odpověď? Snad je to tím, že otázky se po staletí nemění, vždy znovu se však proměňuje společnost, v níž universita pracuje a při tom stále znovu obhajuje svoji akademickou nezávislost, pracně obnovuje obecné vědomí o svém enormním duchovním i praktickém významu pro stát i společnost. Diskuse o roli a úkolech university není saská nebo snad německá, byl a je to problém celoevropský a nejméně v posledních dvou staletích vlastně celosvětový.

Zdroj:
Universität Leipzig
Foto: Tom Schulze

Universita, tak jak se před osmi sty lety ustavila ve středověkých centrech evropského nezávislého teoretického myšlení – v Bologni, Oxfordu, Paříži, ale od poloviny 14. století i v Praze a od roku 1409 v Lipsku – je samosprávnou obcí těch, kdo touží po svobodném a otevřeném, co neširší založeném, co nekomplexnějším vzdělání. Jeho předpokladem je porozumění širokým teoretickým předpokladům té které vědní oblasti a nadto pochopení skutečnosti, že lidské rozhodování a konání má i své důsledky, které se, někdy značně klikatými cestami, vrací ke svým původcům. Odborná erudice se tu snoubí nebo alespoň podle starých tradic má snoubit s kultivací sociální kompetence. Universita je obec, která se od samého počátku své existence snažila a vždy znovu snaží obhájit své právo na svobodné tematisování věcí tabuisovaných, na účelovými hledisky neomezené hledání a promýšlení pravdy prostřednictvím akademické diskuse. To není malý nárok. Vládci ovšem zakládali a podporovali university s pragmatickým přesvědčením, že právě toto je jejich vládě a státu zapotřebí. Někdy však není stát či moderní společnost ochotna respektovat něco tak výjimečného, jindy ani sama universita není práva slavné tradice a ve jménu tak či onak vymezeného pragmatismu omezí nároky na svoji duchovní nezávislost, na právo rozhovoru profesorů a studentů o pravdě či na své oprávnění zkoumat problémy v akademické a ne pouze v prakticky nutné šíři a komplexnosti. Každé takové omezení se vždy ex post vymstilo: universitě i společnosti, která si ho vynutila. Universita přece není pouhé vysoce odborné učiliště, připravující mladé ženy a muže pro denní praxi a při tom nějak bokem produkující obchodně atraktivní soustečka aplikovaných výzkumů v oborech, které má přiděleny.

K dennímu životu universit samozřejmě mimo jiné patří: připravovat vědecky erudovanou, s aktuálním stavem bohaté škály oborů dobře obeznámenou, intelektuálně samostatnou, studia i vědeckého výzkumu schopnou generaci mladé inteligence. Lidé, vychovaní universitou, by měli – ať již jde o chemiky a fysiky, lékaře, lingvisty, politology nebo teology – chápat cenu svobody názoru, hodnotu nepředpojaté vědecké diskuse a něco vědět o pravdě jako předpokladu skutečné

excelence. Měli by – a my víme, že mezi absolventy našich universit takoví lidé vždy byli a jsou – analyzovat a s předstihem řešit problémy, které přijdou a nespokojovat se s možná lukrativním pouhým rozpracováváním principů, které zítřka již mohou patřit ekonomické, sociální nebo ekologické minulosti.

Každá společnost velmi nutně potřebuje dobré zámečníky i malíře pokojů, neobejde se bez kompetentních techniků ani bez zdatných obchodníků. Každá společnost, která chce v 21. století přežít mezi světovou elitou rozvinutých států a společností, potřebuje ale také excelentní prostředí a mimořádné osobnosti, schopné myslet v šíři globálního horizontu a s náskokem několika let dopředu. Nestačí jen kvalifikovaně bojovat proti nemocem minulosti, i když i to je veliký a nesnadný sociální úkol, ale je třeba hledat a stavět cesty boje s nemocemi, které se teprve hlásí, formulovat problémy, které se možná zatím jen chystají zkomplikovat život naší stále komplikovanější, zranitelnější a zhýčkanější společnosti. Příběh nemoci jsem tu použil proto, že jsem profesí lékař a fyziolog. Pod pojmem „nemoc“ si však umím představit i závažné a nadregionální problémy životního prostředí, celé populace blokující otázky nedostatku energie a pitné vody, stejně tak mnohé světadily ochromující problémy mezinárodního práva či globální problém volného a svobodného přístupu k aktuálním informacím a technologiím. To všechno – a nebylo by obtížné vymyslet hrst dalších velmi komplikovaných výzev, které musí naše globální společnost v současnosti společně řešit - nelze tematisovat na pouhé úrovni odbornické úrovně. Toto jsou problémové komplexy, s nimiž se mohou úspěšně vyrovnat jen lidé s široce založeným myšlením, lidé teoreticky vybavení a vycvičení k samostatnému, přitom sociálně vnímavému řešení komplexních problémů. Takové osobnosti mohou vychovávat jen university, protože jen jim je tradicí vštípen onen nárok na myšlení v širokém horizontu a na vnímání problémů v komplexnosti jejich zpětných - a to i sociálních - vazeb.

Co se stane, propadne-li společnost nekritickému technokratickému nadšení z báječných nových, v aktuálním případě finančních, produktů a zároveň podlehe vizi vývoje, směřujícího k trvalému úspěchu a zisku, to zažíváme právě nyní. A nikdo se jaksí nechce znát k duchovnímu otcovství finanční katastrofy, s níž teď bojuje celý svět. Je to ale jen další z řady nemocí, na níž je třeba najít léky, které - doufejme - vyléčí a při rozumném chování globálního pacienta snad i zamezí těžkým recidivám. Podobných „nemocí“ současná doba nabízí lidstvu hned několik. Bez samostatných, svým způsobem nepragmatických, ale daleko dopředu hledících a zároveň nad vzdálenými důsledky svých návrhů a konceptů uvažujících akademických intelektuálů nebudou však tyto problémy moci být vyřešeny. Předpokladem nalezení společensky únosných a přitom účinných řešení je totiž právě ten universitní respekt k svobodné diskusi, k nezávislému hledání a ohledávání pravdy, ať to třeba i bolí a ať doporučená řešení nejsou levná, líbivá ani populární.

Universita je – jak říká nápis na nejstarší pražské universitní pečeti - společenstvím těch, kdo vyučují a těch, kdo se učí. Je to společenství zaujatých. A není to jen společenství jedné jediné university, nýbrž – nejpozději od počátku Bolognského procesu – společenství universit 46 zúčastněných zemí. Na adresu Bologny je možno slyšet četná kritická vyjádření. Víím však také, že se za Bolognským procesem schovává řada opatření a národních zbytečných reforem, které s ním nemají nic společného a které za zády spojené Evropy jen komplikují universitám život. Jsem přesvědčen, že by zvládnání problémů budoucnosti, a to i universitních problémů příštích let a desetiletí, bylo vyloučené bez intenzivní spolupráce partnerských, resp. všech evropských a výhledově světových universit, jejich fakult a týmů. Rozsáhlá a funkční, velmi pragmatičká spolupráce je od konce studené války možná a ve většině rozsáhlých projektů i z řady důvodů nutná napříč celou Evropou.

Universita Karlova vyšla z desetiletí komunismu pošramocena a oslabena. Dvě desetiletí jejího – v kvantitativních i kvalitativních ohledech pozoruhodného - porevolučního rozvoje jsou provázána nesmírně intenzivní expanzí její mezinárodní spolupráce v Evropě i celém světě. Dnešní dvě stovky jejích partnerských smluv mají zázemí v tisících společných výzkumných projektů a kooperací, ve vzájemném hostování profesorů i studentů a ve společných akcích výukového charakteru. Universita Karlova, ač svojí vědeckou produkcí excelentní centrum republiky, není universitou státně hýčkanou: polovinu svých prostředků si musí získat sama výzkumnými a širě projektovými aktivitami. Bez rozsáhlé sítě partnerů a produktivních mezinárodních kooperací by to ndokázala.

Pokládáme tuto 800 let trvající celoevropskou spolupráci za samozřejmé životní prostředí universit, za živnou půdu naší práce a žádáme od našich pokročilých studentů, aby tento předpoklad vstřebali jako základ svého vzdělání. Karlovo vysoké učení sehrálo v druhé polovině 14. a na počátku 15. století roli matky, která vysílá své „děti“, skupiny profesorů a studentů, do okolních zemí, aby tam v centrech moci a ducha zakládali nové university. V Erfurtu Vídní, Heidelbergu, Krakově či Lipsku vznikala tak centra svobodné akademické učenosti, která dále vyzařovala universitní ideály a spojovala střední Evropu sítí učené sounáležitosti. Vztahy Prahy a obecněji české akademické obce k lipské universitě byly v minulosti opakovaně silné a významné. Jsem přesvědčen, že v produktivní spolupráci i v budoucnu zvládneme řadu úkolů, před které nás staví rychlý vývoj globalizovaného světa.

10. května 2009